

УДК 340.5(44)+(438)

О. В. Зінченко, доктор історичних наук, доцент

ПРАВА ЛЮДИНИ В КОНСТИТУЦІЯХ ФРАНЦІЇ ТА ПОЛЬЩІ (ПОДІБНОСТІ І ВІДМІННОСТІ)

Здійснюється порівняльний аналіз викладу та змісту прав людини і громадянина конституціями Франції і Польщі, відповідно, 1958 і 1997 рр., країн, які у 1791 р. ухвалили перші на європейському континенті писані конституції і пройшли довгий і тернистий шлях конституційної та республіканської еволюції. Автор, враховуючи і зіставляючи історичні умови розвитку означених держав, встановлює властиві їхнім Основним законам подібності і відмінності у викладі прав і свобод, а також загальну ефективність їх функціонування.

Ключові слова: Польща, Франція, конституція, республіка.

Актуальність дослідження. Із розвитком юридичної науки зростає й актуальність розвитку порівняльного правознавства, яке сприяє більш поглибленому і досконалому вивченню національного права, полегшує розуміння іноземних правових систем, руйнує правову ксенофобію, підвищує науковий рівень студентів тощо. В умовах значного розширення переліку країн, що переходять до демократичного самоврядування, особливого значення набуває порівняльний аналіз конституційного права. У першу чергу це стосується держав, які ініціювали конституційний процес у світовому просторі або зробили визначальний внесок у його подальший розвиток, зокрема, Франції та Польщі.

Аналіз наукових досліджень. Конституції Франції 1958 р. та Польщі 1997 р. різною мірою досліджували французькі вчені Ж. Бордо, Р. Давід, М. Дюверже, Б. Шантебу, сучасні російські правознавці С. Алексєєв, Л. Глухарьов, Л. Ентін, М. А. Крутоголов, Б. С. Крилов, В. В. Маклаков, М. Моргунов, Б. А. Страшун, Ю. Тіхоміров, В. О. Туманов, В. Є. Чиркін та ін. До вітчизняних авторів входять С. Добрячський, В. Колісник, Д. Луспенник, С. Максимов, О. Марцеляк, М. І. Марчук, В. Медведчук, Ю. Оборотов, П. Рабінович, Н. Раданович, О. І. Радченко, Є. Супрунюк, В. Тацій, Ю. Тодика, Ю. Шемшученко та ін. Однак Основні закони двох держав, які започаткували конституційний процес на європейському континенті і поза його межами, ще не виявились об'єктом порівняльного аналізу. Саме тому **метою** статті є заповнення такої прогалини у порівняльному правознавстві.

Виклад основного матеріалу. Упродовж неповних 170 років Франція знала 17 конституцій і 20 напівконституційних режимів та 5 республік, за що отримала назву «лабораторії конституцій», а її мешканці — «великих споживачів конституцій». Такий процес обумовив вироблення країною своєрідної стійкої й ефективної моделі напівпрезидентської республіки, яка стала прикладом для низки держав, у тому числі Польщі, Португалії, Росії, України та ін. [1, с. 40]. Польща також від 1791 до 1997 р. зазнала 8 конституцій і 3 республіки, три розділи території, втрати суверенітету, входження до складу різних імперій та світового соціалістичного табору [2, с. 163–166]. Такий історичний досвід означених країн не міг не позначитися на змісті їхніх Основних законів.

Конституція Франції 1958 р. створювалась із метою забезпечення політичної стабільності в країні, якій після Другої світової війни і до кінця 1950-х рр. були властиві систематичні урядові, парламентські і політичні кризи. Незважаючи на відіграну Конституцією 1791 р. роль у розвитку світового конституціоналізму, у Конституції 1958 р. відсутній розділ про правовий статус особи, і вона містить порівняно обмежений перелік її прав та свобод. Головну роль у закріпленні та врегулюванні правового статусу мешканців країни відіграють Декларація прав людини і громадянина 1789 р. та Преамбула до Конституції 1946 р. Декларація 1789 р. складалась із короткої передмови та 17 статей. У передмові йшлося, що представники французького народу вирішили викласти в урочистій Декларації «природні, невід’ємні й священні права людини, аби така Декларація, незмінно перебуваючи перед очима всіх членів громадянського союзу, постійно нагадувала їм їхні права й обов’язки; аби дії законодавчої та виконавчої влади при можливому зіставленні у будь-який момент із цілями кожної політичної установи зустрічали більшу повагу; аби зусилля громадян, що ґрунтуються віднині на простих і незаперечних засадах, спрямовувалися на забезпечення конституції та загального щастя» [4, с. 69].

Перша стаття Декларації виголошувала, що «Люди народжуються й залишаються вільними та рівними у правах. Суспільні відмінності можуть ґрунтуватися виключно на загальній корисності». «Мета кожного політичного союзу, — йшлося у 2-й статті, — забезпечення природних і невід’ємних прав Людини. Цими правами є свобода, власність, безпека та опір гнобленню». Стаття 3-тя проголошувала, що «Джерело будь-якого суверенітету міститься, головним чином, у Нації». Стаття 6-та заявляла, що «Закон є вираження загальної волі», що «усі громадяни мають право брати участь особисто або через своїх представників у його створенні». Усі громадяни рівні перед законом, що відкриває рівною мірою доступ до всіх публічних посад, місць і служб «відповідно до їхніх здібностей та без будь-яких інших

відмінностей, за винятком обумовлених їхніми чеснотами й здібностями». Статті 7, 9, 10 і 11 затверджували свободу особи, совісті, слова та друку. 13-та й 14-та статті встановлювали рівномірний розподіл податків між усіма громадянами на підставі вільної угоди, порядок їх зняття та контроль за їх витрачанням. Стаття 15-та надавала громадянам право вимагати «звіту від кожної посадової особи щодо дорученої їй ділянки управління». Остання стаття проголошувала власність священною і недоторканною та що ніхто не може бути позбавлений її інакше, як відповідно до закону та справедливого відшкодування [4, с. 69–70]. Декларація ввійшла до Конституції 1791 р. як її складова частина і мала велике прогресивне і революціонізуєче значення. Безпосереднім результатом її впливу виявилось внесення у 1791 р. десяти поправок до Конституції США 1787 р. про права та свободи громадян [5, с. 805–807]. Проголошені Декларацію 1789 р. права були радикально звужені конституціями Франції 1795 та 1799 рр.

Після закінчення Другої світової війни розпочався процес відновлення й розширення передбачених Деклараціями 1789–1793 рр. прав і свобод людини і громадянина. У першу чергу це відбулося у Франції. Преамбула її Конституції 1946 р. цілковито підтвердила проголошені Декларацією 1789 р. права людини й громадянина і низку визнаних законами політичних, економічних і соціальних принципів [4, с. 71]. Цими законами були: свобода праці та підприємництва, рівність господаря та працівника відповідно до Конституції 1848 р., закони про свободу друку та зібрань 1881 р., про свободу асоціацій 1901 р., про свободу совісті 1907 р. та ін. [7, с. 371].

Викладені у 10-ти пунктах принципи додатково закріплювали права французьких громадян на організацію професійних спілок та страйкування (пп. 4, 5), проголошували рівноправність жінок та чоловіків (п. 1). Заборонялась дискримінація за мотивами національної приналежності, віросповідання та політичних переконань (п. 3). Передбачалося обмеження прав приватних монополій (п. 7), гарантувалося право на матеріальне забезпечення, відпочинок, працю, безоплатну світську освіту усіх рівнів, створення необхідних умов розвитку особи і сім'ї (пп. 8, 9, 10), забезпечення нездатної працювати людини через похилий вік, фізичний чи розумовий стан необхідними для існування засобами (п. 9), право на участь у колективному визначенні умов праці (п. 6), право притулку на території Республіки особам, які переслідуються за діяльність на користь свободи (п. 2) [4, с. 71].

У Преамбулі формулювались також 5 правових принципів зовнішньої політики. Вони полягали у гарантуванні дотримання Французькою Республікою норм міжнародного публічного права і незастосування своєї сили проти свободи будь-якого народу. На умовах взаємності Франція погоджувалась на необхідні для організації захисту миру обмеження суверенітету.

Декларувався намір Франції утворити із заморськими народами Співдружність, що ґрунтується на рівності прав та обов'язків, без расових і релігійних відмінностей. Співдружність мала складатися з націй і народів, які об'єднують або координують свої зусилля задля розвитку цивілізації кожного, піднесення рівня свого добробуту і забезпечення своєї безпеки. Франція намірялась привести народи, управління якими вона взяла на себе, до вільного самоврядування і демократичного управління своїми власними справами, відкидаючи будь-яку систему колонізації, що ґрунтується на свавіллі, і здійснення проголошених прав і свобод [4, с. 71].

Еволюція змісту Декларації прав людини і громадянина у межах французького національного законодавства завершалась уведенням у Конституцію 1958 р. Декларації прав людини і громадянина 1789 р. Преамбули Конституції 1946 р. і Хартії навколишнього середовища 2004 р. Остання складалась із вступу та 10-ти статей [4, с. 72]. «Французький народ, — ішлося у вступній частині, — вважаючи, що ресурси та природна рівновага зумовили появу людини; що майбутнє і навіть теперішнє існування самого людства нерозривно пов'язане з його навколишнім природним середовищем; що навколишнє середовище є спільною спадщиною всього людства; що людина здійснює зростаючий вплив на умови життя і свою власну еволюцію; що біологічна різноманітність, розвиток особи та прогрес людських спільнот зазнають впливу певних видів споживання або виробництва та надмірної експлуатації природних ресурсів; що збереження навколишнього середовища має бути підпорядковане тим самим умовам, що й інші фундаментальні інтереси Нації; що для забезпечення довготривалого розвитку вибір цілей, призначених для відповіді на виклики сьогодення, не повинен піддавати небезпеці можливість наступних поколінь та інших народів задовольняти свої власні потреби, проголошує:...». У 1-й та 7-й статтях проголошувалось право кожного жити у збалансованому і сприятливому для здоров'я навколишньому середовищі, мати інформацію про навколишнє середовище і брати участь у громадському обговоренні рішень про пов'язані з ним питання. Інші статті виголошували зобов'язання, які полягали у необхідності покращання навколишнього середовища. Франція зобов'язувалась керуватися цією Хартією у своїй діяльності на європейському та міжнародному рівнях [4, с. 72]. Основні принципи захисту й гарантування прав і свобод людини і громадянина викладались також у Преамбулі до Конституції 1958 р., у ст. 1, у статтях 3, 4 розділу «Про суверенітет», у статтях 66, 66¹ (Титул VIII «Про судову владу»), у статті 71¹ («Захисник прав»), у статтях 88², 88³ (Титул XV «Про Європейські співтовариства та Європейський Союз» [4, с. 47–48, 59, 62, 67]. У цілому Конституція Франції 1958 р. містить 35 присвячених правам і свободам особи статей: 8 статей її власного тексту, 17 статей Деклара-

ції 1789 р., 10 статей Хартії навколишнього середовища і 10 пунктів Преамбули до Конституції 1946 р. [4, с. 47, 60, 62, 67, 69–72]. Разом із тим їй властиві десятки посилань на органічні закони, які врегульовують окремі проблеми, у тому числі й правового характеру. Історія країни після 1958 р. і до наших днів свідчить про досягнуту нею завдяки новому Основному закону внутрішньополітичну стабільність.

Ухвалена Польським Сеймом 3 травня 1791 р. Конституція виявилась другою у світі писаною конституцією після Конституції США 1787 р. і першою конституцією у Європі. Вона ґрунтувалась, перш за все, на конституційному і взагалі історичному досвіді народу, констатуючи, що із нього береться до уваги лише усе позитивне. Так, із преамбули Основного закону випливає: «Ми, Польський народ, усі громадяни Республіки, ... вдячні нашим предкам за їхню працю, боротьбу за незалежність, окуплену величезними жертвами, ... продовжуючи найкращі традиції Першої та Другої Республіки, зобов'язані передати прийдешнім поколінням усе, що цінне з понад тисячолітнього надбання, ... пам'ятаючи гіркий досвід часів, коли основні права і свободи людини в нашій Вітчизні попиралися, прагнучи назавжди гарантувати громадянські права, а діяльності публічних інституцій забезпечити життєздатність і справність, ... приймаємо Конституцію Республіки Польща... для добра Третьої Республіки...». Охорона народної та культурної спадщини гарантується статтями 5 і 6 розділу I Конституції [3, с. 173].

Польська Конституція 1997 р. помітно відрізняється від Конституції Франції 1958 р. способом і обсягами викладення норм стосовно прав і свобод громадян, яким присвячено перший та другий розділи. Перший розділ — «Республіка» — поєднує у своїх 29 статтях визначення сутності польської держави із загальними принципами забезпечення правами та свободами людини і громадянина. Статті 1 та 2 констатують, що «Республіка Польща є спільним благом усіх громадян» та «правовою демократичною державою, яка втілює в життя засади соціальної справедливості» [3, с. 173]. Верховна влада у Республіці належить народу, який здійснює її через своїх представників або безпосередньо. Республіка забезпечує права та свободи людини і громадянина, створює умови для загального і рівного доступу до культурних надбань [3, статті 4, 5, 6, с. 173]. Вона забезпечує свободу створення і діяльності політичних партій, які об'єднують на засадах добровільності й рівності громадян для здійснення демократичними методами впливу на формування державної політики, гарантує свободу створення та діяльності професійних спілок, соціально-професійних об'єднань землевласників, товариств, рухів громадян та інших добровільних об'єднань і фондів, а також свободу преси та інших засобів масової інформації. Конституція передбачає право самоврядної територіальної громади брати участь

у здійсненні публічної влади та створювати різні професійні самоврядування [3, статті 11, 12, 14, 16, 17, с. 174].

Конституція гарантує державну охорону та опіку шлюбу, материнства, батьківства і особливу опіку ветеранів боротьби за незалежність Польщі, зокрема, інвалідів війни [3, статті 18, 19, с. 174–175]. Гарантуються і захищаються нагляд за умовами праці, свобода господарської діяльності, соціальне ринкове господарство, приватна власність, солідарність, діалог та співпраця соціальних партнерів як підвалина економічного ладу країни. Охороняються державою власність і право успадкування, право на працю, права національних меншин відповідно до ратифікованих міжнародних договорів [3, статті 20, 21, 24, 27, с. 175]. Розлого й деталізовано викладаються відносини церкви, держави та інших релігійних об'єднань, які формуються на засадах шанування їх автономії та взаємної незалежності кожного у власній сфері, а також співпраці на користь людини й заради спільного блага. Церква та інша релігійні об'єднання є рівноправними, а органи публічної влади є неупередженими у справах релігійних, світоглядних та філософських переконань, забезпечуючи свободу їх вираження у суспільному житті. Відносини між Республікою Польща та католицькою церквою визначаються підписаною з «Апостольською Столицею» міжнародною угодою та законами. Відносини між Республікою Польща, іншими церквами та релігійними об'єднаннями регулюються ухваленими на підставі підписаних Радою Міністрів з їх законними представниками договорів та законами [3, ст. 25, пп. 1–5, с. 175].

Більш детальному і глибокому вирішенню цього питання присвячений другий розділ Конституції — «Свободи, права та обов'язки людини і громадянина», який складається із п'яти підрозділів: «Загальні засади», «Особисті права і свободи», «Політичні свободи і права», «Економічні, соціальні та культурні свободи і права», «Засоби охорони прав і свобод». Вони налічують 51 статтю із 104 пунктами, до чого додаються 4 статті із викладенням обов'язків із 3 пунктами [3, статті 30–86, с. 176–183]. Органічною частиною перших двох розділів є третій розділ — «Джерела права» із його 8 статтями та 20 пунктами [3, статті 87–94, с. 183–184]. Дев'ятий розділ — «Органи державного контролю та правозахисні органи» — містить два підрозділи: «Речник громадянських прав» (омбудсмен. — *О. З.*) із статтями 208–212 і «Всепольська Рада радіомовлення і телебачення» із статтями 213–215, які стоять на сторожі передбачених Конституцією та іншими нормативними актами свобод і прав людини й громадянина, у тому числі й свободи слова, права на інформацію та публічних інтересів у їх подачі [3, с. 200–201]. Таким чином, права і свободи громадян Польщі Конституція врегульовує у 4 розділах, 8 підрозділах та 86 статтях.

Підрозділ «Загальні засади» містить 8 статей із 13 пунктами. В них ідеться, що джерелом свободи та прав людини й громадянина є вроджена, непорушна і невідчужувана гідність людини, вшанування й охорона якої складає обов'язок публічних властей. Ніхто не може зазнавати примусу робити те, чого не вимагає закон. Обмеження стосовно реалізації прав та свобод можуть встановлюватись тільки законом. Передбачаються рівність усіх перед законом, у тому числі й національних меншин, умови набуття польського громадянства. Гарантії «особистих прав і свобод» полягають в охороні державою життя людини, приватного й сімейного життя, права на виховання дітей за власними поглядами, таємниці комунікацій, свободи пересування, свободі совісті та віросповідання, вираження власних поглядів, отримання й поширення інформації у захисті від піддання її науковим експериментам, від тортур та жорстокого покарання, від незаконного позбавлення свободи, у недоторканності житла, від екстрадиції без рішення суду тощо [3, статті 38–56, с. 176–179]. «Політичні свободи і права» гарантують свободу організації мирних зборів та участі в них, свободу об'єднань, доступу до публічної служби на рівних засадах, отримання інформації щодо діяльності органів влади, обирати та бути обраним до них, подавати петиції, заяви та скарги [3, статті 57–63, с. 179–180]. «Економічні, соціальні та культурні свободи і права» полягають у праві на власність та успадкування, вибору професії, безпечних та гігієнічних умов праці, на соціальне забезпечення у разі втрати працездатності, на охорону здоров'я, навчання, прав дитини, на забезпечення блага сім'ї, права художньої творчості, на екологічну безпеку та охорону від негідних ринкових практик, на задоволення житлової потреби [3, статті 64–76, с. 180–182].

«Засоби охорони прав і свобод» передбачають право на відшкодування заподіяних владними органами збитків, на оскарження судових вироків, порушених прав, звернення до омбудсмена [3, статті 77–81, с. 182]. До «джерел права» входять Конституція, закони, ратифіковані міжнародні договори та розпорядження [3, статті 87–94, с. 183–184]. Саме ними користуються Речник громадянських прав та Всепольська Рада радіомовлення і телебачення у забезпеченні різних прав та свобод особи [3, статті 208–215, с. 200–201]. У цілому Конституція Польської Республіки приділяє правам та свободам громадян 86 статей із 147 пунктами.

Висновки. Таким чином, порівняльний аналіз змісту та форм викладу конституціями Польської та Французької республік прав і свобод людини дає підстави дійти висновків про наявність у них як подібних ознак, так і відмінностей. Передусім логічно зазначити, що Франція та Польща виявились країнами, у яких виникли перші писані конституції на європейському континенті. Вони ґрунтувались на політико-правових поглядах європейсько-

го Просвітництва, на органічному зв'язку із структурою американської Конституції 1787 р. та британської системи парламентської монархії. Їм був властивий принцип розподілу гілок влади та народного суверенітету. До основних текстів входили інші закони: Декларація прав людини і громадянина 1789 р. — до французького і Закон про міста — до польського. Обом країнам властиве проходження складного історичного шляху стосовно визначення форми державного устрою та помітна чисельність ухвалених на цьому шляху конституцій: 5 Республік і 17 Конституцій у Франції і 3 Республіки і 8 Конституцій у Польщі. Саме тому конституції Франції 1958 р. та Польщі 1997 р. були опрацьовані на підставі великого історичного, правового і державотворчого досвіду і завдяки вирішенню проблеми щодо забезпечення прав людини й громадянина, упродовж короткого періоду досягли внутрішньополітичної стабільності за різних соціально-політичних обставин у кожній із цих держав. Отже, подібності полягають, перш за все, у глибокому змістовному характері актів, які вводять країни до найбільш розвинених у конституційному сенсі сучасних держав світу.

Відмінності полягають у такому. Конституція Франції 1958 р. належить до невеликих за обсягом, нараховуючи 116 статей, із яких 35 із 10 пунктами формулюють правовий статус особи. Конституція Польщі 1997 р. є середньою із її 243 статтями, із яких 86 статей із 147 пунктами стосуються прав і свобод людини і громадянина. У Конституції Франції 1958 р. відсутній розділ щодо визначення правового статусу особи, хоча вона, за допомогою різних законів, у тому числі й органічних, передбачає гарантії широкого спектра прав і свобод людини і громадянина. Основний закон Польської Республіки 1997 р., навпаки, вирішує таку проблему у 4 розділах та 8 підрозділах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вступна стаття // Конституції зарубіжних країн / за ред. В. О. Серьогіна. – Х. : ФІНН, 2009. – С. 40–46.
2. Вступна стаття // Конституції зарубіжних країн / за ред. В. О. Серьогіна. – Х. : ФІНН, 2009. – С. 160–172.
3. Конституція Республіки Польща від 2 квітня 1997 р. // Конституції зарубіжних країн / за ред. В. О. Серьогіна. – Х. : ФІНН, 2009. – С. 173–205.
4. Конституція Французької Республіки (прийнята на референдумі 4 жовтня 1958 р.) // Конституції зарубіжних країн / за ред. В. О. Серьогіна. – Х. : ФІНН, 2009. – С. 47–72.
5. Маймескулов Л. Н. История государства и права / Л. Н. Маймескулов. – Харьков : ФІНН, 2010. – 927 с.

6. Третьего мая 1791 г. Конституция // Советская историческая энциклопедия. – Т. 14. – М. : Сов. энцикл., 1973. – С. 395–396.
7. Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран / В. Е. Чиркин. – М. : Юрист, 1999. – 568 с.

ПРАВА ЧЕЛОВЕКА В КОНСТИТУЦИЯХ ФРАНЦИИ И ПОЛЬШИ (СХОДСТВА И ОТЛИЧИЯ)

Зинченко Е. В.

Осуществляется сравнительный анализ изложения и содержания прав человека и гражданина конституциями Франции и Польши, соответственно, 1958 и 1997 гг., которые в 1791 г. приняли первыми на европейском континенте писанные конституции и прошли длительный и тернистый путь конституционной и республиканской эволюции. Автор, учитывая и сопоставляя исторические условия развития отмеченных государств, устанавливает свойственные их Основным законам сходства и отличия в изложении прав и свобод, а также общую эффективность их функционирования.

Ключевые слова: Польша, Франция, конституция, республика.

HUMAN RIGHTS IN THE CONSTITUTIONS OF FRANCE AND POLAND (SIMILARITIES AND DIFFERENCES)

Zinchenko O. V.

The author carries out a comparative analysis of the statement and the substance of the rights of the man and of the citizen in the Constitution of France of 1958 and in the Constitution of Poland of 1997 as these countries were the first in Europe to adopt their written constitutions in 1791 and since then they have gone a long and thorny way of constitutional and republican evolution. Taking into account and comparing the historical conditions of development of these countries the author determines similar and different features in stating rights and freedoms in their Basic laws as well as the general efficiency of their functioning. The researcher refers to similarities the facts that both Constitutions appeared to be the first written Constitutions on the European continent and that they were based on political and legal views of the European Enlightenment and on organic connection with the structure of the US Constitution of 1787 and the British system of Constitutional monarchy. The principles of division of the branches of power and national sovereignty were typical of them.

The other normative acts were included in the basic texts: the Declaration of the Rights of Man and of the Citizen (1789) in French and the Law on Cities in Polish. Both states went a difficult historical way choosing the form of state system and they adopted a great number of Constitutions: 5 Republics and 17 Constitutions in France and 3 Republics and

8 Constitutions in Poland. Due to the solution to the problem of securing human and civil rights, the Constitutions of France (1958) and Poland (1997) favoured the achievement of internal political stability under the different social and political circumstances in each country. Both Constitutions provide for the legislative bodies which consist of two chambers and add their countries to the most constitutionally developed countries of the world.

There are the certain differences. The Constitution of France (1958) isn't large in size running to 116 articles, 35 of them with 10 paragraphs formulate a legal personal status. The Constitution of Poland (1997) with its 243 articles is of medium size. 86 articles with 147 paragraphs apply to the rights and freedoms of a man and a citizen. In the Constitution of France there is no section of determination of a legal personal status though it secures the rights and freedoms of a man and a citizen using different laws including organic ones. The Constitution declares the rights and freedoms in articles 2(4)-4(5) "On Sovereignty" in the Preamble of the Constitution of France (1946), so the Constitution reaffirmed the rights and freedoms proclaimed by the Declaration of the Rights of a Man and a Citizen (1789) as well as political, economic and social principles declared-by the laws. It was completed by the Charter for the Environment in 2004.

All in all the Constitution of France consists of 35 articles on human rights and freedoms, 8 articles of own texts, 17 articles of the Declaration of 1789, 10 articles of the Charter for the Environment (2004) and 10 paragraphs of the Preamble of the Constitution of 1946. At the same time, it contains dozens of references to the organic laws which regulate the problems of human rights and freedoms. The main law of Poland (1997) solves the problem in 4 sections, 8 subsections, 86 articles with 147 paragraphs.

Key words: Poland, France, constitution, republic.

УДК 323.21-027.21(477)

Ю. О. Коваль, кандидат політичних наук

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ВИМІР СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті на концептуальному рівні досліджено взаємозв'язок між розвитком місцевого самоврядування і впровадженням державою соціальної політики. Аналізуються причини низького рівня ефективності соціальної політики у контексті кризового стану політичної системи. Подано модель горизонтальних зв'язків між